

Finnish Law Students in Europe in the 17th and 18th Centuries

Marianne Vasara

English Abstract

This article examines the study journeys of Finnish law students in the 17th and 18th centuries in light of the matriculation records of the Academy of Turku, which was founded in 1640. European universities had attracted Finnish students already early on, but these study visits, peregrinations, continued even after the founding of an own university in Turku. I shall study the lives and careers of two Finnish students, Ernst Johan Creutz and Johan Henrik Hochschild, studying in Europe in the 17th and 18th centuries and use them to show the main trends and turning points in the development of these study journeys. Another focal point will be the universities of Leiden and Greifswald which were the most popular foreign universities among the law students from the Academy of Turku. The developments will be put into context with the judicial, administrative and social changes and renewals of that time.

According to the matriculation records 129 Finnish law students matriculated in European universities, mainly in Western and Northern Europe. The students are identified as law students based on their future careers. Most of the students went on their journeys during the 17th century. Towards the end of the 18th century the number of students at foreign universities decreased drastically. Also the characteristics of the journeys changed.

Ernst Johan Creutz was a young nobleman from the 17th century. At the age of 14, he left Finland to go on a long study tour through Europe. He visited a number of European universities and was taught a variety of subjects. After his extensive tour he returned home to build a career as a state official with various posts in the administration and judiciary. His career steps were closely related to power struggles of the state and different noble families. Johan Henrik Hochschild was a bourgeois young man who lived a century later. His father was a German merchant settled in Porvoo. At the age of 20, Hochschild went to study in Greifswald where he was respondent in a dissertation written under the law professor Helvegius. After his return, he followed a career in the courts.

The examples of Creutz and Hochschild give a good impression of the general trends in studies abroad. The growing administration and judiciary of the 17th century needed educated officials. Training abroad was crucial for achieving this. The level of education in law at the Academy of Turku was not yet very high at this time. The nobility needed to educate its youngsters to fit the needs of the state. Long journeys through Europe were a part of the upbringing for young noblemen. The University of Leiden, popular in the 17th century, had a curriculum of humanistic subjects and humanistic jurisprudence, fitting the needs of the nobility. During the 18th century, studies abroad became less frequent and were often confined to only one foreign university. The share of noble students was decisively smaller than before. The University of Greifswald attracted Finnish law students especially in the 18th century. Now the number of bourgeois students was higher than before and studies were often limited to only one foreign university. At this time, natural law had gained an important role in Greifswald and it suited the needs of an absolutist Sweden, emphasizing the role of the state.

The article gives an overview on the different factors affecting the studies abroad. It was a combination of many things. The state needed trained officials because of the vast growth of the administration and judiciary. At the same time the role of the nobility was going through changes which affected its need for education. The different universities had different curricula which attracted students from other countries for various reasons. Also theological questions, the confession of the university, had their importance. Practical reasons such as financial aspects, geography and wars had their impact on travels as well. The decrease of studies abroad in the 18th century also coincides with the growing importance of national law and with the quality of education in Turku getting better. We can conclude that the study journeys of Finnish law students were influenced by a mix of all these different aspects.

Full Article in Finnish

Oikeustiedettä ulkomailta – suomalaisten opintomatkat 1600- ja 1700-luvuilla

1 Johdanto

Noin puolet Helsingin yliopiston oikeustieteen opiskelijoista lähtee nykyisin opiskelijavaihtoon ulkomaille. Suosituimpia kohteita ovat parina viime vuotena olleet Iso-Britannia, Ruotsi ja Yhdysvallat. Myös esimerkiksi Alankomaat

ja Sveitsi ovat houkuttelleet opiskelijoita viime aikoina. Vaikka opintomatkojen luonne on muuttunut huomattavasti, ulkomailla opiskelu ei kuitenkaan ole ilmiönä lainkaan uusi, vaan sen juuret ovat jopa aikaisempaan kuin yliopistolaitoksen syntyajoissa 1100-luvulta eteenpäin. Esimerkiksi luostarikoulut houkuttelivat kiertäviä opiskelijoita jo ennen yliopistojen syntyä. Yliopistotkin houkuttelivat opiskelijoita myös muualta kuin lähialueiltaan, ja viimeistään 1200-luvulla yliopistoja alettiin kutsua nimityksellä *studium generale*. Keisari Fredrik I Barbarossan vuonna 1155 antama *Authentica Habita* mahdollisti opiskelijoiden tullivapaan liikkuvuuden Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan alueella.¹ Myös Suomesta lähdettiin jo 1300-luvun alussa opiskelemaan ulkomaille. Pariisin yliopisto oli keskiajan loppuun saakka suomalaisten tärkein opiskelukohde, joskin yliopistojen perustaminen saksalaiselle kulttuurialueelle rikkoi Pariisin monopoliaseman.² Tässä vaiheessa suuntaaminen ulkomaille oli välttämättömyys, sillä omaa yliopistoa ei ollut vielä Ruotsissa saati Suomessa. Pohjoismaiden ensimmäinen yliopisto perustettiin vasta vuonna 1477 Uppsalaan, joskin senkin toiminta lakkasi rauhattomuuksien vuoksi 1530-luvulla ja käynnistyi kunnolla uudelleen vasta vuosisadan lopulla.³ Uppsalan yliopisto oli hyvin merkittävä suomalaisille opiskelijoille niin ennen oman yliopiston perustamista kuin sen jälkeenkin.

1600-luku oli Ruotsissa suurten hallinnollisten ja oikeudellisten uudistusten aikaa. Näiden uudistusten toteuttaminen vaati myös sitä, että koulutettuja virkamiehiä oli saatavilla. Niinpä koulu- ja yliopistolaitosta oli kehitettävä, ja uusia opinahjoja perustettiin ympäri valtakuntaa. Suomessa oli esitetty toiveita oman yliopiston perustamisesta jo 1630-luvulla, ja maaliskuussa 1640 perustettiin Suomen ensimmäinen yliopisto, Turun Akatemia. Sen perustamisen taustalla oli keskittämispolitiikka ja toisaalta halu sivilisoida aluetta yleisesti. Maalliset virkamiehet katsoivat asiaa virkamiesten koulutuksen näkökulmasta, kun taas papiston edustaja näki yliopistossa mahdollisuuden papiston laadun kehittämiseen.⁴

Yliopiston perustaminen ei kuitenkaan lopettanut ulkomaisia opintomatkoja, vaan Turun Akatemian ylioppilaat lähtivät yhä niille. Helsingin yliopiston verkossa julkaistuun ylioppilasmatrikkeliin⁵ on koottu tiedot ylioppilaista

1 Nuorteva 1997, s. 20–23, de Ridder-Symoens 2003a, s. 281 ja de Ridder-Symoens 2007, s. 15.

2 Nuorteva 1997, s. 438–439.

3 Björne 1995, s. 15–16.

4 Karonen 2008, s. 280–284.

5 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>

vuosilta 1640–1852. Matrikkelin tietojen perusteella voidaan hahmottaa kuvaa siitä, kuinka yleistä opiskelu ulkomailla oli, ja mihin ulkomaisiin yliopistoihin opiskelijat kirjoittautuivat.

Tässä artikkelissa selvitän oikeustieteen opiskelua ulkomailla 1600- ja 1700-luvuilla kahden esimerkkitapauksen valossa sekä ulkomaan opintojen yhteyksiä Ruotsissa tapahtuneisiin oikeudellisiin, yhteiskunnallisiin ja poliittisiin muutoksiin. Lähemmässä tarkastelussa ovat tuolloin Leidenin ja Greifswaldin yliopistot, jotka olivat suomalaisten oikeustieteen opiskelijoiden⁶ keskuudessa suosituimpien joukossa.

1.1 Oikeustieteen opiskelusta 1600- ja 1700-luvuilla

Nykyajan opiskelija suorittaa ensin oikeusnotaarin ja sen jälkeen oikeustieteen maisterin, mahdollisesti vielä lisensiaatin tai tohtorin tutkinnot. 1600-luvulle mentäessä oikeustieteen opiskelua ei kuitenkaan voida päätellä yhtä selkeästi suoritetuista tutkinnoista. Mitä kauemmas ajassa mennään, sitä harvinaisempia saavutetut tutkinnot olivat. Matrikkelitiedot eivät välttämättä aina kerro sitä, millaisia opintoja ylioppilaat ovat suorittaneet ja maininnat tutkinnoista ovat harvassa. Siksi on tehtävä johtopäätöksiä sen perusteella, millaiselle uralle opiskelijat ovat myöhemmin suunnanneet. Jos he ovat päätyneet oikeudenhoitoon liittyviin tehtäviin, voidaan olettaa yliopisto-opintojen liittyneen ainakin jossain määrin myös oikeustieteeseen. Toinen kysymys on, keitä edes voidaan pitää juristeina – varsinkin 1600-lukua tarkasteltaessa. Vasta vuoden 1749 asetuksella alettiin vaatia tutkintoa oikeusvirkoja varten.⁷ Sen vuoksi on hieman tarkasteltava tuon aikaisia oikeudellisia tehtäviä.

Yhden selkeimmistä tehtäväkentistä muodostavat tuomioistuinvirat. Svean hovioikeus oli perustettu vuonna 1614, ja Turkuunkin sellainen saatiin jo vuonna 1623. Suomen toinen hovioikeus perustettiin Vaasaan vuonna 1776 ja kolmas Viipuriin 1839.⁸ Vuosien 1614 oikeudenkäyntisäännössä ja 1615 oikeudenkäyntijärjestyksessä annettiin määräyksiä hovioikeuden (silloin ainoana Svean hovioikeus) kokoonpanosta. Tuomarikollegioon tuli kuului presidentti, neljä muuta valtaneuvosta, viisi aatelismiestä ja neljä ”muuta oppinutta ja laintuntevaa miestä”. Lisäksi säädettiin sihteeristä, notaareista ja kirjureista. Turun hovioikeudesta 15. kesäkuuta 1623 annetussa perustamiskirjassa tuomioistuimeen nimitettiin

6 Ks. suomalaisen oikeustieteen opiskelijan määritelmästä tarkemmin Vasara 2007, s. 9.

7 Ks. myös Pihlajamäki 2007, s. 273–274.

8 Kekkonen 1992, s. 91–92 ja 104.

presidentiksi Nils Bielke ja lisäksi neljä asesoria. Presidentille annettiin valta täydentää oikeuden jäsenistöä Turun ja Viipurin pormestareista sekä raatimiehistä ja maaseudun lainlukijoista.⁹ Kaikki hovioikeuden oppineet jäsenet eivät välttämättä olleet saaneet yliopistokoulutusta, mutta oletettavaa on, että ne opiskelijat, jotka päätyivät myöhemmin hovioikeuden virkaan, olivat opiskelleet yliopistossa ainakin jonkin verran oikeustiedettä.

Ura tuomioistuimessa ei välttämättä tarkoittanut tehtäviä hovioikeudessa, sillä Turun Akatemian opiskelijoita päätyi myös erilaisiin tehtäviin alioikeuksissa. Näitä olivat kaupungeissa kämnerin- ja raastuvanoikeudet sekä maaseudulla kihlakunnan- ja laamanninoikeudet.¹⁰ Aatelilla oli vuonna 1569 annetulla privilegiokirjeellä etuoikeus kihlakunnantuomarin virkoihin. Tuomarinviran läänityksen saanut vastasi kyllä viran hoidosta ja nosti tuomarinveroa, mutta itse virkaa hoiti lainlukija. Vasta vuoden 1680 yleisellä reduktiolla kihlakunnantuomarit määrättiin itse hoitamaan virkaansa. Sama koski osin myös laamanninvirkoja, joita usein käytännössä hoitivat alilaamannit. Laamannelle ei asetettu muodollisia vaatimuksia.¹¹ Raastuvanoikeuksissa jäsenenä oli pormestari ja raatimiehiä. Jo 1200-luvulla kaupungeissa oli ollut raati, jonka tehtävät kehittyivät vähitellen tuomiovallaksi.¹² Turun pormestareista kaikki olivat jo 1600-luvun lopulla saaneet akateemista opetusta, ja muissakin kaupungeissa oli 1700-luvulla tavallista, että pormestarit ja maistraattien jäsenet olivat opiskelleet yliopistossa.¹³ Syyttäjinä toimivat kihlakunnanvoudit, nimismiehet ja kanneviskaalit, joiden toimintaa puolestaan valvoivat maaherrat.¹⁴ Nimismiehen virka säätyläistyi pikku hiljaa 1600-luvun jälkipuolelta lähtien, ja lähestyttäessä 1700-lukua nimismiehen työ muuttui ammattimaisemmaksi. Kehittyvä paikallishallinto edellytti suurempaa tietämystä ja taitavuutta nimismiehiltä ja pitäjänkirjureilta, ja niinpä Turunkin ylioppilaista aiempaa useampi päätyi nimismiehen tehtäviin. Siitä huolimatta nimismiesten taso ei yleisesti ottaen ollut kovin korkea, ja valituksia tuli usein. Nimismiesten koulutustaso kohosi kuitenkin selvästi 1700-luvun kuluessa.¹⁵

Yleisten tuomioistuinten lisäksi tuomiovaltaa käyttivät erinäiset kollegiot. Niiden lisäksi oli olemassa lukuisia erityistuomioistuimia kuten sota-, amiraliteetti- ja linnaoikeuksia. Tällaisten tuomioistuinten ohella esiintyi myös tilapäisiä komis-

9 Blomstedt 1973, s. 33–34.

10 Inger 1997, s. 112.

11 Myhrberg 1978, s. 81–83 ja Ylikangas 1985, s. 51.

12 Myhrberg 1978, s. 72 ja Inger 1997, s. 116.

13 Strömberg 1987, s. 338.

14 Myhrberg 1978, s. 85–86 ja Walta 2005, s. 10–12.

15 Ylikangas 1996, s. 75–78, Strömberg 1987, s. 336 ja Walta 2005, s. 32 ja 44–45.

sioita, jotka käyttivät tuomiovaltaa.¹⁶ Myös asianajajalaitoksen synty Suomessa ajoittuu 1600-luvulle.¹⁷ Niin hovioikeudet kuin kollegiotkin olivat 1600-luvun alkupuolella olennainen osa aristokraattista valtajärjestelmää.¹⁸ Siksi näihin virkoihin pääsemisellä oli huomattava merkitys, ja siten kouluttautumisen merkitys oli olennainen.

On selvää, että monet näistä oikeudellisista tehtävistä olivat maallikkojen käsissä. Yliopistokoulutus oli vielä varsin harvinaista, eikä koulutettuja henkilöitä olisi riittänyt kaikkiin tehtäviin. Voidaan kuitenkin lähteä siitä, että ne oikeudellisia toimia hoitaneet henkilöt, jotka kuitenkin olivat saaneet yliopistokoulutusta, olivat myös jossain määrin perehtyneet oikeustieteeseen opinnoissaan. Niinpä matrikkelissa mainitut ylioppilaat on tässä tunnistettu oikeustieteen opiskelijoiksi heidän uransa perusteella. Mitä pidemmälle matrikkelissa tullaan, sitä helpommin voidaan johtopäätöksiä tehdä myös pelkkien opintojen perusteella, sillä nimenomaiset oikeustieteen tutkinnot käyvät yleisemmiksi.

1.2 Turun Akatemian opiskelijat Euroopassa

Tarkasteltaessa karttaa Euroopan yliopistoista 1600–1800-luvuilla on selvästi havaittavissa suomalaisten opiskelijoiden keskittyminen lähinnä Länsi- ja Pohjois-Euroopan yliopistoihin. Ainoat poikkeukset ovat Rooman yliopisto 1600-luvulla ja toisaalta venäläiset yliopistot 1800-luvulla. Suurin osa yliopistoista, joissa Turun Akatemian opiskelijat vierailivat, sijaitsevat nykyisen Saksan ja Hollannin alueilla.¹⁹ Etelä-Euroopan lukuisiin yliopistoihin suomalaiset eivät sen sijaan – Roomaa lukuun ottamatta – kirjoittautuneet opiskelemaan.²⁰ Moniin merkittäviin eurooppalaisiin yliopistoihin suomalaiset eivät siis koskaan kirjoittautuneet. Huomioon on kuitenkin otettava matrikkelin rajoitukset. Eteläeurooppalaisia yliopistoja ei ole siinä erikseen merkitty niin, että niissä olisi ollut ylioppilaina suomalaisia. Ei ole kuitenkaan täysin poissuljettua, että näissäkin olisi vierailtu. Niitä ei vain ole johdonmukaisesti merkitty matrikkeliin erillisenä ryhmänä. Mistään suurista määristä ei sen vuoksi voi olla kyse.²¹

Usein ulkomailla opiskelu ei rajoittunut yhteen yliopistoon, vaan Eurooppaa kiertämään lähtenyt opiskelija vieraili useammassa kaupungissa ja eri yliopistoissa. Tällai-

16 Inger 1997, s. 114 ja Englund 2002, s. 103.

17 Ks. Letto-Vanamo 1989.

18 Lappalainen 2005, s. 162–166.

19 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → ohjattu haku → muiden yliopistojen ylioppilaat.

20 Ks. yksityiskohtaiset kartat eurooppalaisista yliopistoista Frijhoff 2003, s. 90–105.

21 Ks. matrikkelin laatimistavan haasteista Vasara 2007, s. 4–5.

nen ”opintomatkailu” – ns. peregrinatio academica²² – oli Euroopassa suosittua ja eli kukoistuskauttaan 1600-luvulla. Ulkomaille lähdettiin opiskelemaan useampaan yliopistoon ja kierrettiin niitä tietyn aikaa, usein vakiintuneita reittejä pitkin. Etenkin Ranska, Italia, Englanti ja nykyisen Hollannin provinssit olivat usein opintomatkojen kohteita. Myös Altdorf-Strasbourg-Basel ja Heidelberg-Herborn-Bremen olivat suosittuja reittejä.²³

Tällaisesta grand tourista antaa hyvän kuvan esimerkiksi ylioppilasmatriikkelin kuvaus Per Brahen vaiheista. Brahesta kerrotaan seuraavaa:

”Lähti maisteri Israel Bringiuksen seurassa 1618 matkalle Kööpenhaminan, Rostockin, Wismarin, Lyypekin, Lüneburgin, Braunschweigin ja Kasselin kautta Giessenin yliopistoon. Opiskeli siellä mm. kieliä kaksi vuotta ja kolme kuukautta. Jatko sieltä 1621 Würzburgiin ja Nürnbergiin sekä edelleen Augsburgin, Münchenin, Ulmin ja Tübingenin kautta Strassburgiin ja sieltä Lothringenin kautta Pariisiin. Vietti Pariisissa kuukauden matkustaen sitten Rouenin ja Doverin kautta Lontooseen ja sieltä Hollannin kautta Ruotsiin. Lähti alkuvuodesta 1623 uudelle ulkomaanmatkalle Tanskan ja Saksan kautta Strassburgiin jatkaen siellä ratsastus- ja miekkailuharjoituksia. Jatko Strassburgista 1624 matkaansa Italiaan, vieraillen siellä kaikissa kuuluisissa kaupungeissa ja kirjoittautuen Padovan ja Bolognan yliopistojen matrikkeleihin. Palasi Italiasta 1625 Tirolin ja Itävallan kautta Saksaan vieraillen jälleen entisten harjoitusmestareidensa luona Strassburgissa ja jatkaen sieltä jonkin ajan kuluttua Saksin, Hampurin ja Tanskan kautta takaisin Ruotsiin.”²⁴

Yhteensä ulkomaisiin yliopistoihin²⁵ kirjoittautui tarkasteluajanjaksona 129 suomalaista oikeustieteen opiskelijaa. Suosituimpia kohteita olivat Hollannin ja Saksan yliopistokaupungit – näiden kärkipäässä hollantilainen Leidenin ja saksalainen Greifswaldin yliopisto. Opintomatkoiissa on havaittavissa selkeitä ajallisia eroja. Matrikkeliin merkityistä opiskelijoista 28 opiskeli ulkomailla ennen vuotta 1650. Huipussaan matkat olivat vuosien 1650–1699 välillä, jolloin Eurooppaan suuntasi 55 tarkasteltavista opiskelijoista. Seuraavan vuosisadan alkupuolella heitä oli 25 ja vuosina 1750–1799 enää yhdeksän opiskelijaa kirjoittautui opiske-

22 Puhutaan myös grand tourista sekä Kavaliertourista.

23 de Ridder-Symoens 2003b, s. 433–435.

24 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → Per Brahe (U2).

25 Ulkomaisen yliopiston määritelmä ei aina ole täysin yksiselitteinen tarkasteltavana ajanjaksona. Tässä ulkomaiseksi on käsitetty yliopisto, jossa on opetettu jotakin muuta kuin Ruotsin oikeutta. Näin ollen esimerkiksi Uppsalan yliopistoa ei ole katsottu ulkomaiseksi. Ks. ulkomaisen yliopiston määritelmästä tarkemmin Vasara 2007, s. 9–12.

lemaan ulkomaiseen yliopistoon. On siis selvää, että opintomatkojen suosio oli suurimmillaan 1600-luvulla ja hiipui 1700-luvun loppua kohden. Syitä tähän pohditaan jäljempänä.

2 Kaksi erilaista ulkomailta opiskelijaa

Seuraavassa tarkastelen oikeustieteen opiskelua ulkomailta vertailemalla kahden suomalaisnuorukaisen opintoja, taustaa ja uraa 1600- ja 1700-luvuilla. Näiden kautta piirtyy selvä kuva niistä muutoksista, jotka tapahtuivat samaan aikaan ruotsalaisessa yhteiskunnassa, ja jotka myös heijastuivat ulkomailta suoritettuihin opintoihin.

2.1 Ernst Johan Creutz – aatelisnuorukainen 1600-luvulta

Ernst Johan Creutz – itäuusmaalaisen aatelissuvun vesa – syntyi toukokuussa 1619. Creutzit olivat vielä 1500-luvun lopulla olleet vain paikallista eliittiä, mutta suvun merkitys nousi Ruotsin suurvalta-aseman myötä. Ernst Johanin isä, upseeri ja käskynhaltija Ernst Creutz onnistui luomaan pohjan poikiensa Lorentzin (s. 1615) ja Ernst Johanin sosiaaliselle nousulle. Kustaa II Aadolfin valtakaudella 1600-luvun alkupuolella toteutettiin mittavia sotalaitosta, verohallintoa ja oikeuslaitosta koskeneita uudistuksia, joiden myötä keskusvalta tuli yhä tärkeämmäksi. Mirkka Lappalainen liittää isä Ernstin sosiaalis-taloudellisen nousun erottamattomasti tuon ajan sotilaallis-yhteiskunnallisiin muutoksiin. Ernst lähti sotaan ja hänen palvelusmatkiansa johti pian nousuun armeijan johtoporttaaseen.²⁶

Ernst Johan ja Lorentz Creutz poikkeavat isästään siinä, että he eivät luoneet sotilasuraa, vaan olivat siviilivirkamiehiä kruunun palveluksessa. Menestyksellään ja suhteillaan Ernst Creutz oli luonut pojilleen mahdollisuuden olla osa 1600-luvun koulutettua virka-aatelia. Hänen jättämänsä perintö mahdollisti pojille laajan ulkomaisen koulutuksen, joka toi heille etulyöntiaseman verrattuna moniin muihin. Koulutus oli tiiviissä yhteydessä valtiollisiin tavoitteisiin, ja siksi kruunu suosi tällaista opinkäyntiä. Ernst Johan oli vain 14-vuotias, kun pojat lähtivät Tarton yliopistoon. Veljekset kiersivät yhdessä Euroopan yliopistoja. Tarton jälkeen he suuntasivat Hollantiin, jossa he kirjautuivat vuonna 1635 Groningenin ja kahta vuotta myöhemmin Leidenin yliopistoon. Leidenissa Ernst Johan opiskeli valtio-oppia. Lorentz-veli palasi vuonna 1638 Suomeen, mutta Ernst Johan

²⁶ Lappalainen 2005, s. 14–15 ja 112–114.

jatkoivat matkaa Amsterdamin yliopistoon. Sen jälkeen vuorossa oli Pariisi, jonne hän matkusti vuonna 1640. Monet aateliset opiskelivat siellä aateliskulttuurin hengessä esimerkiksi kieliä, hovitapoja ja aseiden käyttöä. Seuraavana kevään Ernst Johan matkusti Roomaan, josta jatkoivat muutaman kuukauden jälkeen Baselin kautta Strassbourgiin. Siellä hän kirjoittautui opiskelemaan oikeustiedettä. Seuraavana syksynä hän matkusti taas Pariisiin, josta palasi viimeistään talvella 1644 takaisin Suomeen. Hän oli keskittynyt opinnoissaan jonkin verran oikeustieteeseen, mutta enimmäkseen hänen pitkä peregrinaationsa oli keskittynyt yleishumanistisiin opintoihin.²⁷ Niinpä Ernst Johan Creutz oli kiertänyt noin kymmenen vuoden ajan Euroopan arvostettuja yliopistoja, ja saanut koulutuksen, josta oli ehdottomasti hyötyä hänen palatessa takaisin kotiin.

Creutzin veljekset palasivat kotimaahan juuri sopivaan aikaan, sillä Ruotsin kasvava hallintokoneisto tarvitsi koulutettuja virkamiehiä.²⁸ Vasta 24-vuotias Ernst Johan nimitettiin 9.4.1644 Svean hovioikeuden aatelisluokan asessoriksi. Hovioikeus oli vahvasti osa 1600-luvun alun aristokraattista valtajärjestelmää. Sitä, kuten monia kollegioitakin, hallitsivat samat aatelissuvut. Ernst Johan oli olennaisesti kiinni suurvalta-ajan hallinnossa ja valtopoliitikassa. Hänet nimitettiin vuonna 1652 Uudenmaan ja Hämeen läänin, vuonna 1666 Turun ja Porin läänin ja vuonna 1667 Västmanlandin maaherraksi. Vuonna 1654 hän sai vapaherran arvonimen. Nimitykset liittyivät kuitenkin vahvasti eri aristokraattisukujen etuihin ja valtapyrkimyksiin, eikä nimitys valtakunnan kaukaisiin osiin aina miellyttänyt Ernst Johania. Virka Västmanlandin maaherrana toi hänelle kuitenkin myös asessorin viran vuorikollegiosta. Näiden tehtävien myötä hän sai vuonna 1674 nimityksen Turun hovioikeuden presidentiksi sekä valtaneuvokseksi. Molemmat Creutzin veljekset osallistuivat 1640-luvulta lähtien myös aktiivisesti valtiopäiville. Ernst Johan kuitenkin jätti ritarihuoneen, kun hänet nimitettiin valtaneuvokseksi.²⁹

Ernst Johan Creutzin ura oli kuitenkin monin paikoin myrskyisä. Hänellä oli ilmeisen hankala luonne, mikä johti usein kiistoihin muiden valtaapitävien kanssa. Siirto Svean hovioikeuden asessorin paikalta Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherraksi liittyi juuri tähän. Vaikka Turun hovioikeuden presidentin virka olikin tärkeä, ei Ernst Johan enää päässyt takaisin valtakunnan keskukseseen Tukholmaan. Hän avioitui kolmasti ja sai avioliitoistaan kuusi poikaa. Myös avio-

²⁷ Lappalainen 2005, s. 144–148 ja 165.

²⁸ Lappalainen 2005, s. 148

²⁹ <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → Ernst Johan Creutz (U42) ja Lappalainen 2005, s. 162–165, 175, 185, 206 ja 209–211.

liitot liittyivät aatelissukujen valtapyrkimyksiin. Ernst Johan Creutz kuoli Turussa 24.2.1684. Näihin aikoihin aristokratia oli yleisemmin murroksessa, kun suurvallan laajeneminen oli ohi ja päätös reduktiosta, läänitysten palauttamisesta kruunulle, oli tehty.³⁰

2.2 Johan Henrik Hochschild – kauppiaan poika 1700-luvulta

Viipurilaisen Johan Henrik Hochschildin tausta on kovin erilainen. Hän syntyi 3.1.1711 kauppiasperheeseen. Johanin isä oli porvoolainen kauppias Christian Hochschild ja äiti Anna Schmidt viipurilaisen raatimiehen tytär. Toisin kuin Creutzeista Hochschildin perhetaustasta ei ole kovin paljon tietoa. Hänen isänsä tiedetään kuitenkin se, että tämä oli kotoisin Lyypekistä. Johan Hochschild lieneekin ollut lähtöisin tyypillisestä porvarisperheestä, jonka vaiheista ei luonnollisesti ole kirjoitettu yhtä paljon kuin merkittävästä aatelissuvusta. Hochschildit ovat kuitenkin edenneet yhteiskunnassa, sillä suku aateloitiin vuonna 1817. Tämä tapahtui kuitenkin vasta 41 vuotta Johanin kuoleman jälkeen. Vuoden 1751 toukokuussa 40-vuotias Hochschild meni naimisiin 21-vuotiaan tullilylitarkastajan tyttären Fredrika Catharina Hansténin kanssa ja seuraavana vuonna heille syntyi poika Rutger Fredrik. Tämä seurasi isänsä jalanjälkiä juristina ja työskenteli muun muassa Tukholman raastuvanoikeudessa ja maistraatissa. Toisin kuin isänsä hän ei kuitenkaan lähtenyt opiskelemaan ulkomaille, vaan keskittyi opintoihin Uppsalassa.³¹

Jotta voidaan saada selville jotakin opintomatkojen luonteesta eri aikoina, on tarkasteltava tarkemmin Hochschildin opintoja ja työuraa. Hän lähti 17-vuotiaana nuorukaisena opiskelemaan Greifswaldin yliopistoon, jonne hänen on merkitty kirjautuneen 9.1.1728. Muihin ulkomaisiin yliopistoihin Hochschild ei ole kirjoittautunut. Greifswaldissa hän on viettänyt aikaa ainakin lähes vuoden, sillä joulukuussa 1728 hänet on merkitty olleen respondenttina väitöksessään. Preesekseksi on merkitty vuosina 1722–1736 yliopistossa opettanut lainopin professori Joach. And. Helvegus.³² Hochschildin dissertatio on 34-sivuinen ja sen otsikko on De paganismo Triboniani.³³ Yleistä oli 1800-luvun alulle saakka, että yliopistossa kirjoitettiin dissertatio, lyhyt tutkielma, joka tarkastettiin sitten

30 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → Ernst Johan Creutz (U42) ja Lappalainen 2005, s. 184–191, 211–212, 304–309.

31 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → Johan Henrik Hochschild (U691) ja Elgenstierna (1926) 1998, osa III, s. 641–642.

32 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → Johan Henrik Hochschild (U691) ja Molitor 1956, s. 17.

33 Helvegus – Hochschild 1728.

niin, että opiskelija toimi respondenttina ja oppiaineen professori preeseksenä. Opiskelijan tuli siis puolustaa työtä ja esittää argumentteja tutkielmassa esitettyjen näkökantojen tueksi. Periaatteessa respondentin olisi tullut laatia tutkielma, mutta käytännössä ei ollut harvinaista, että se oli preeseksen laatima.³⁴ Merkittävää tässä yhteydessä on kuitenkin se, että Hochschildin tiedetään opiskelleen ainakin vuoden verran Greifswaldissa ja toimineen respondenttina edellä mainitussa tutkielmassa. Tämä osoittaa hänen opiskelleen yliopistossa nimenomaan juridiikkaa. Sillä, oliko hän laatinut työn itse, ei tässä yhteydessä ole yhtä suurta merkitystä.

Uransa Hochschild aloitti vuonna 1731 Tukholman raastuvan- ja kämnerinoikeuden auskultanttina. Sen jälkeen hänellä oli erinäisiä notaarin virkoja kämnerinoikeudessa sekä linnanoikeudessa. Raatimieheksi hän kohosi vuonna 1761 ja seitsemää vuotta myöhemmin hänestä tuli Tukholman pohjoisen esikaupungin läntisen kämnerinoikeuden puheenjohtaja. Näiden tehtävien lisäksi Hochschild toimi Ruotsin ritarihuoneenkanslian ylimääräisenä kanslistina valtiopäivillä 1734 ja 1738–1739 sekä valtiopäivämiehenä vuosina 1765–1766 ja 1771–1772. Hän kuoli Tukholmassa vuonna 1776, kolme vuotta vaimonsa jälkeen.³⁵ Hochschild suuntautui siis elämänsä aikana vahvasti tuomioistuinalle.

Hochschild poikkeaa monista muista opiskelijoista siinä, että häneltä on löytynyt myös kirjallista tuotantoa. Hänen katsotaan kirjoittaneen anonyyminä Tukholmassa vuonna 1775 ilmestyneen ”Utkast till historisk beskrifning om Swea rikes äldre province- eller landskapslagar så wäl som allmänna stads- och landslagen. Med tilläggnig om 1734 års lag”. Kirjansa hän oli lisäosaa lukuun ottamatta kirjoittanut jo vuonna 1731 palattuaan Greifswaldista 20 vuoden ikäisenä. Yksi Hochschildin opettajista Greifswaldissa oli oikeustieteen professori Christian Nettelblatt, joka oli itsekin tunnettu oikeushistoriallisesta intressistään. Jan Eric Almqvist olettaa, että sysäys ruotsalaisen oikeushistorian oppikirjan kirjoittamiseen tuli juuri Nettelbladtilta. Hochschild joutui kuitenkin myös tasapainottelemaan eri näkemysten välillä. Edellä mainitun teoksen lisäksi hän julkaisi vuonna 1770, vain kuusi vuotta alkuperäisen ilmestymisen jälkeen, ruotsinkielisen käännöksen Cesare Beccarian teoksesta ”Dei delitti e delle pene” otsikolla ”Afhandling om brott och straff. Öfwers.”. Tämänkin hän teki anonyyminä.³⁶

34 Björne 1995, s. 42–43.

35 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → Johan Henrik Hochschild (U691)

36 Almqvist 1946, s. 237–241.

2.3 Creutz ja Hochschild aikansa edustajina

Creutzin ja Hochschildin esimerkit tuovat hyvin esille piirteitä, jotka esiintyvät ulkomaan opintomatkoissa laajemminkin 1600- ja 1700-luvuilla. Tarkasteltaessa hollantilaisen Leidenin yliopistossa 1600-luvulla vierailleita suomalaisia oikeustieteen opiskelijoita havaitaan, että 24 opiskelijasta peräti 20 oli Creutzin tavoin aatelistaustaisia. Lopuista neljästäkin kahden suvut aateloitiin myöhemmin. Joukossa on huomattavienkin aatelissukujen nuorukaisia. Creutzien lisäksi esimerkiksi Smålandista lähtöisin olevan Bielken suvun poikia opiskeli Leideniassa. Bielket olivat merkittävä aatelissuku, josta on tietoja 1200-luvulta lähtien. Tässä kohdin on syytä muistaa, että kaikki aateliset eivät välttämättä olleet syntyneet aatelissukuun tai edes olleet aateloituja mennessään opiskelemaan, vaan aateloiminen on voinut tapahtua vasta myöhemmällä iällä. Valtaosa Leideniassa opiskelleista oli kuitenkin nimenomaan syntynyt aatelissukuun. Vain viisi opiskelijaa sai aatelisarvon myöhemmin urallaan.³⁷

Kaikkien aatelisten tai myöhemmin aateloitujen Leidenin opiskelijoiden isät olivat tehneet uran sotilaallisissa, oikeudellisissa tai kirkollisissa tehtävissä. Huomattavaa Leideniin opiskelemaan lähteneiden ryhmässä on myös se, että joukossa on peräti neljät veljekset: Ernst Johan ja Lorentz Creutz, Gustaf ja Sten Bielke, Herman ja Lars Fleming sekä Knut ja Gustaf Kurck. Bielkejä lukuun ottamatta veljekset myös kirjoittautuivat Leidenin yliopistoon samoina päivinä eli opintomatalla on oltu yhdessä.³⁸ Olikin hyvin tavallista, että aatelisnuorukaisten veljiä tai muita sukulaisia kirjoittautui samaan aikaan yliopistoon, sillä opinnot kuuluivat heidän kasvatukseensa.³⁹

Etenkin 1700-luvulla suosiossa olleen Greifswaldin yliopiston osalta tilanne on hieman toisenlainen. Aatelisopiskelijoiden osuus on huomattavasti Leidenia pienempi. Vain viisi opiskelijaa 14:sta oli aatelisia jossain vaiheessa elämäänsä. Merkittävää on kuitenkin se ero, että vain yksi heistä oli syntynyt aatelissukuun, muut neljä aateloitiin vasta Greifswaldissa opiskelun jälkeen. Suurimmalle osalle

37 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → ohjattu haku → muiden yliopistojen ylioppilaat → Leidenin ylioppilaat ja Haggren, Georg; Bielke. Kansallisbiografia-verkkopublication. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 24.3.2007), <http://www.kansallisbiografia.fi>.

38 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → ohjattu haku → muiden yliopistojen ylioppilaat → Leidenin ylioppilaat.

39 Strömberg 1987, s. 325–326. Ks. kuvaus aatelisnuorukaisen Gabriel Kurckin peregrinaatiosta Lagerstam 2007, s. 67–68. Gabriel Kurck oli oikeudellisiin tehtäviin päätyneiden Knut ja Gustaf Kurckin nuorempi veli. Lagerstam 2007, s. 26.

heistä, kuten Hochschildillekin, Greifswald oli ainoa ulkomainen yliopisto, jossa he vierailivat.⁴⁰

Lars Nilén on havainnut tutkimuksessaan eron Hollannissa ja Saksassa opiskelleiden nuorukaisten sosiaalisissa taustoissa. Hän liittää hollantilaisyliopistojen suosion ruotsalaisen ylhäisaatelin kasvaneeseen kiinnostukseen yliopisto-opintoja kohtaan.⁴¹ Myös Turun Akatemian matrikkelin perusteella havaitaan, että erot Leidenissa ja Greifswaldissa opiskelleiden sosiaalisessa taustassa ovat huomattavat – etenkin kun tarkastellaan asiaa säädyn kannalta. Leiden näyttäytyy selkeästi aatelisten opintomatkojen kohteena, mikä selittää myös sitä, miksi Leiden oli niin monelle vain yksi monesta ulkomaisesta yliopistosta, jossa vierailtiin. Greifswaldin ylioppilaista sen sijaan vain yksi oli syntynyt aatelisena. Muut olivat lähinnä porvaris- tai pappiskodeista lähtöisin. Suurimmalle osalle heistä Greifswald olikin ainoa ulkomainen yliopisto. Jatkotutkimuksessa onkin syytä pohtia vielä tarkemmin 1700-luvun opiskelijoiden syntyperää ja sen vaikutusta yliopiston valitsemiseen. Tilanteeseen peilautuvat myös ajanjaksot, joina Leidenissa ja Greifswaldissa vierailtiin. Ruotsalaiset aatelisnuorukat lähtivät koulutuksen tarpeesta juuri 1600-luvulla ulkomaisiin yliopistoihin. Greifswald veti kuitenkin opiskelijoita enimmäkseen vasta 1700-luvulla, jolloin laaja opintomatkaileminen ei enää ollut samassa asemassa kuin aiemmin.

Vertailu sellaisiin opiskelijoihin, jotka eivät tehneet opintomatkvoja Eurooppaan, osoittaa sosiaalisen taustan merkityksen matkustamismahdollisuuksille, joskin 1700-luvun puolella erot tasaantuvat. Tarkasteluun⁴² on otettu 20 opiskelijaa sekä 1600-luvun⁴³ että 1700-luvun⁴⁴ puolivälistä. Leidenissa 1600-luvulla opiskelleiden osalta on tärkeä huomata aatelisten suuri osuus. Samoihin aikoihin pelkästään kotimaassa opiskelleista sen sijaan vain kaksi aateloitiin elämänsä aikana,

40 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → ohjattu haku → muiden yliopistojen ylioppilaat → Greifswaldin ylioppilaat.

41 Nilén 1983, s. 161.

42 Vertailu on tietystä määrin ongelmallista ylioppilasmatrikkelin rajallisten hakumahdollisuuksien vuoksi. Opiskelijoita ei voi hakea esimerkiksi hakusanoilla ”oikeustieteen opiskelija”. Oikeustieteellisen tiedekunnan nimikirja alkaa vasta 1800-luvulta, ja sen vuoksi sitä aiemmin oikeustieteen opiskelijat on kerättävä lukuisista eri luetteloista. Tässä on vertailuun poimittu opiskelijoita Turun hovioikeuden auskultantit -luetteloon merkityistä henkilöistä. Ongelma on tuolloin siinä, ettei mukaan saada henkilöitä, jotka kenties toimivat myöhemmin oikeudellisissa tehtävissä, mutta eivät auskultoineet hovioikeudessa. Rajallisten mahdollisuuksien vuoksi tässä on kuitenkin tyydytty ottamaan vertailuun ainoastaan em. opiskelijat.

43 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → ohjattu haku → Turun hovioikeuden auskultantit → opiskelijat numeroilla U52, U88, 8, 100, 114, 148, 158, 214, 266, 339, 358, 376, 445, 519, 600, 634, 692, 810, 891 ja 1060.

44 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> → ohjattu haku → Turun hovioikeuden auskultantit → opiskelijat numeroilla U1272, 7176, 7184, U763, U764, U1278, 7354, 7407, 7408, 7439, 7441, 7502, 7584, 7632, 7636, 7639, 7640, 7641, 7649 ja 7683.

eikä yksikään ollut syntynyt aateliskotiin. Näiden opiskelijoiden isät olivat olleet porvareita tai toimineet kirkollisissa tai oikeudellisissa tehtävissä. Lisäksi yksi opiskelijoista oli talollisen poika. Myös vertailuun otetuista 1700-luvun puolivälin opiskelijoista kaksi oli aatelisia – toinen syntyperältään ja toinen myöhemmin aateloituna. Näiden opiskelijoiden osalta vanhempien tausta vaihtelee jo hieman enemmän kuin edellisellä vuosisadalla opiskelleiden. Suurin osa opiskelijoiden isistä oli toiminut oikeudellisissa tehtävissä. Sen lisäksi osalla oli tausta hallinnossa tai sotilastehtävissä. Kahden opiskelijan isät olivat toimineet professoreina Turun Akatemiassa, ja yhden isä oli kirkkoherra. Sen lisäksi joukossa oli nyt myös kolme talonpoikaistaustaista opiskelijaa.

Sosiaalisen taustan ero on huomattava, kun verrataan kaikkia opiskelijoita niihin, jotka lähtivät opiskelemaan ulkomaille. Leidenin esimerkki osoittaa, että aatelisten osuus oli huomattava, kun taas samaan aikaan kaikista Turun ylioppilaista vain kuusi prosenttia oli aatelisia.⁴⁵ Myös pieni vertailu osoitti tämän. Greifswaldin tietojen valossa näyttää siltä, että 1700-luvulla tämä ero tasaantui. Joka tapauksessa on selvää, että ulkomailla opiskelleiden tausta poikkeaa muista siinä, että talonpoikaissylioppilaita ei ainakaan Leideniin ja Greifswaldiin läheneissä oikeustieteen opiskelijoissa näkynyt. Opiskelijat olivat aatelis-, porvaris- tai pappistaustaisia. Vaikka lukumäärät eivät ole suuria, vertailu osoitti, että pelkästään kotimaassa oikeustiedettä opiskelleiden joukossa sen sijaan oli myös talonpoikien poikia.

Creutzin ja Hochschildin esimerkit valottavat hyvin yleisiä suuntauksia opintomatkailemalla. Creutz aatelissuvun poikana lähti kiertämään Eurooppaa osana tarpeellista sivistystä, kun taas porvarisperheestä lähtöisin olleen Hochschildin matka 1700-luvulla oli huomattavasti rajatumpi.

3 Ulkomaan opinnot yhteiskunnallisten ja oikeudellisten muutosten valossa

Ulkomaan opinnot ovat tietysti osa yksittäisten opiskelijoiden elämäntarinaa ja vahvasti kytköksissä heidän omiin intresseihinsä ja pyrkimyksiinsä. Matkat kytkeytyvät kuitenkin olennaisesti myös samanaikaisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin oloihin. Jotta opintomatoja voidaan ymmärtää kokonaisuudessaan, on tarkasteltava myös tapahtumia Ruotsissa 1600- ja 1700-luvuilla.

⁴⁵ Ks. Strömberg 1987, s. 320–323.

3.1 Yhteiskunta murroksessa

Tutkittavana ajanjaksona Ruotsissa tapahtui merkittäviä muutoksia, ja myös tarve koulutukselle yhteiskunnassa kasvoi. Vaikka uudistamispyrkimyksiä oli ollut jo 1500-luvulla, tapahtui kuitenkin Kustaa II Aadolfin valtakaudella (1611–1632) lähes ennennäkemätön hallinnon uudelleenorganisointi, joka jatkui myös tämän jälkeen.⁴⁶ Taloudellinen kehitys lähti 1600-luvulla kasvuun, samoin kuin kaupunkien ja väestön määrä. Sotien myötä Ruotsi sai haltuunsa alueita Baltiasta ja Pohjois-Saksasta ja sai kolmikymmenvuotisen sodan myötä Westfalenin rauhassa 1648 merkittävän aseman Euroopassa. Koska kruunu ei kuitenkaan pystynyt maksamaan korkeita palkkoja sodanjohdolle, korvaukset annettiin läänityksinä. Läänitysaatelin asema olikin huipussaan 1650-luvun puolivälissä. Jo tuolloin muut säädöt vaativat läänitysten purkamista, mutta reduktio toteutui vasta vuonna 1680 itsevaltiuden alkaessa.⁴⁷ Yksinvallan kausi on yhteydessä yleiseurooppalaisen tilanteeseen 1600-luvun jälkipuolella ja esimerkiksi ylhäisaatelin asemaan.⁴⁸ Vuosisadan loppuun asti elettiin rauhassa, kunnes vuonna 1700 syttyi Suuri Pohjan sota. Ruotsi menetti siinä suuria alueita Baltiasta ja Karjalasta, eikä itsevaltiuden jatkaminen ollut enää mahdollista. Vuosien 1719 ja 1724 välillä hyväksyttiin joukko perustuslakeja, joilla todellinen valta siirrettiin säädyille.⁴⁹

Aatelin aseman muuttuminen on myös olennaista opintomatkailemisen osalta. Taite 1500-luvulta 1600-luvulle on kiinnostava nimittäin myös aatelin, sen aseman ja maailmankatsomuksen sekä koulutuksen kannalta. Ensinnäkin on huomattava, että aatelin rooli sotavoimissa muuttui samalla kun keskusvalta alkoi vahvistua. Sitä kautta aatelin vaikutusmahdollisuudet paikallistasolla puolestaan heikkenivät. Muutokset johtivat siihen, että siviilivirat kiinnostivat aatelisiä yhä enemmän. Ongelmana oli kuitenkin koulutuksen puute. Samaan aikaan koulutetumpi porvaristo nousi esille, ja kritiikki aatelista kohtaan kasvoi, kun se ei enää pystynyt vastaamaan yhteiskunnan tarpeisiin. Sen oli siis kouluttauduttava. Vaikutteita Ruotsiin tuli niin Ranskasta kuin Saksastakin, jossa aateliskuvalla oli omat erityispiirteensä. Siellä painottui ajatus toimimisesta valtion virassa, ja siksi opinnoissa painotettiin juridiikkaa, politiikkaa, luonnonoikeutta, valtiotiedettä, heraldiikkaa ja historiaa.⁵⁰ Aatelisto ei siis enää voinut jatkaa entisellä tavalla,

46 Niléhn 1983, s. 61.

47 Behre – Larsson – Österberg 2001, s. 76–78 ja Meinander 2006, s. 49–54.

48 Ks. syistä tarkemmin esim. Behre – Larsson – Österberg 2001, s. 158–159.

49 Meinander 2006, s. 65–68.

50 Niléhn 1983, s. 90–94 ja Samuelson 1993, s. 39. Ks. tarkemmin murroksesta aatelin asemassa Englund 2002, s. 183–193.

vaan muutokset yhteiskunnassa edellyttivät myös aatelisten kouluttautumista. Jussi Nuorteva toteaa valtiollisen ohjauksen vaikuttaneen aatelisten opinkäyntiin 1600-luvulla suuresti. Virkamiesten koulutuksen haluttiin panostaa kehittämällä kotimaista yliopistolaitosta sekä kannustamalla ja tukemalla ulkomailla opiskelua. Aatelisteperegrinaatiot palvelivat siten myös valtion etuja, ja niillä oli selvät koulutukselliset tavoitteet.⁵¹ Vuosisata oli vanhan ylhäisaatelin ja nousevan virkaatelin valtataistelua.⁵² Ylhäisaateli ei ollut kuitenkaan tarpeeksi suurilukuinen hoitamaan hallintojärjestelmää yksin, joten se kiinnitti huomiota myös alemman aatelin koulutukseen.⁵³

Niin ikään 1600-luvulle ajoittuu suuri oikeuslaitoksen uudistus. Tuolloin luotiin oikeusastejärjestys perustamalla hovioikeuksia, joista ensimmäisenä Svean hovioikeus Tukholmaan vuonna 1614. Vuosisadan jälkipuolella ryhdyttiin myös lainsäädäntötyöhön, joka lopulta johti vuoden 1734 lain säätämiseen.⁵⁴ Edellä mainitut poliittiset, hallinnolliset ja oikeudelliset uudistukset vaikuttivat välittömästi myös koulutuksen tarpeeseen ja sitä kautta myös ulkomaisiin opintomatkoihin.

3.2 Opinnot osana yhteiskunnan tarpeita

Opintomatkoja koskevaa kirjallisuutta syntyi runsaasti 1500-luvulta lähtien ympäri Eurooppaa.⁵⁵ Myös Turussa julkaistiin 1600-luvulla kirjoituksia, joissa todettiin ulkomaisten opintojen hyöty. Opintomatkojen tavoitteena oli hankkia tietoa, taitoa ja kokemusta, joka tuli sitten suunnata koko yhteiskunnan hyväksi. Siinä missä 1600-luvun kirjoituksissa painottuivat sivistämiseen liittyvät aspektit, on eräässä 1700-luvun teoksessa puolestaan kohdistettu päähuomio talouteen ja kauppaan liittyviin seikkoihin.⁵⁶

Kirjoituksissa mainitut tavoitteet koko yhteiskunnan hyödyttämisestä liittyvät kiinteästi myös valtion tarpeisiin. Edellä mainitut 1600-luvun murrokset merkitsivät myös sitä, että yliopistoihin ja koulutukseen panostaminen hyödytti valtiota. Se tarvitsi kasvavaan hallintoonsa päteviä virkamiehiä, joilla oli paitsi hyvä yleissivistys myös tietoja muun muassa juridiikasta ja politiikasta.⁵⁷ Suomen tilanne näyttäytyi ruotsalaisten silmissä synkkänä, ja Turun Akatemian perusta-

51 Nuorteva 1997, s. 384.

52 Ks. esim. Englund 2002 ja Lappalainen 2005.

53 Lappalainen 2005, s. 46.

54 Inger 1997, s. 73–74 ja 111–112.

55 Ks. esim. Stagl 1980, s. 131–132.

56 Sarasti-Wilenius 1998, s. 16–19.

57 Behre – Larsson – Österberg 2001, s. 144

minen kytkeytyi myös tarpeeseen kouluttaa hyviä virkamiehiä.⁵⁸ Ruotsin poliittiset ja kaupalliset yhteydet Eurooppaan olivat myös vahvasti laajentuneet. Otto Brusiin huomauttaa, että sen vuoksi tieto Saksan keisarikunnan monimutkaisista oikeusoloista oli välttämätöntä Ruotsissakin. Niinpä sekä Uppsalan että Turun yliopistojen statuuteissa mainittu oikeusvertailu oli tarpeellista. Roomalainen oikeus tarjosi tähän tietyltä osin välineen, mutta osin vertailun kohteena olivat myös saksalaiset partikulaarioikeudet. On kuitenkin epäselvää, missä määrin oikeusvertailun vaatimus käytännössä toteutui Turussa.⁵⁹ Niinpä yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset vaikuttivat samalla voimakkaasti myös oikeudellisiin oloihin ja muun muassa oikeustieteellisen koulutuksen tarpeeseen.

Turun Akatemian perustaminen vuonna 1640 ei kuitenkaan lopettanut ulkomaisiin yliopistoihin suuntautuneita opintomatkoja. Akatemian perustamisen myötä Suomessakin alettiin opettaa oikeustiedettä, tosin vain yhden professorin voimin. Tämän tuli opettaa ruotsalaista ja roomalaista oikeutta sekä oikeusvertailua.⁶⁰ Joitakin lyhyempiä kausia lukuun ottamatta oikeustieteen tila Turussa oli kuitenkin pitkään kovin heikko. Esimerkiksi oppituolin ensimmäinen haltija, Johan Stiernhök, oli virkakaudellaan pitkiä aikoja poissa Turusta. Tilanne oli niin ongelmallinen, että akatemian konsistorikin puuttui asiaan.⁶¹ Voidaankin olettaa, että myös vähäinen opetus Turussa ajoi opiskelijoita ulkomaille, Keski-Euroopan tunnettuihin yliopistoihin.⁶²

Tässä yhteydessä voidaan lyhyesti tarkastella jo edellä mainituissa Leidenin ja Greifswaldin yliopistoissa annettua opetusta. Leidenin yliopisto perustettiin vuonna 1575 ja sitä pidetään myöhäishumanismin keskuksena.⁶³ Hollannissa kiinnostus humanismia kohtaan oli aktiivista jo 1400- ja 1500-lukujen taitteessa, ja oikeudellinen humanismi oli vakiinnuttanut asemansa siellä 1500-luvun jälkipuoliskolla.⁶⁴ Humanistit asettivat justiniaanisen oikeuden keskipisteeseen ja tutkivat sitä muun muassa klassisen filologian menetelmin tekstikritiikkiin turvautuen. Humanistiset ajatukset saivat jalansijaa etenkin kalvinistisissa maissa, joskin myös joissain katolisissa yliopistoissa noudatettiin uutta suuntausta. Varsinkin hollantilaisyliopistoissa humanistinen oikeustiede sai merkittävän aseman, ja sitä kehitettiin eteenpäin. Leidenin yliopisto pystyi tarjoamaan myös nuorille

58 Ks. tarkemmin Lehtinen 1961, s. 225–235.

59 Brusiin 1969, s. 237.

60 Björne 1995, s. 16.

61 Consistorium academicum, kirje Per Brahelle, kesäkuu 1645. Per Brahes brevväxling rörande Åbo Akademi II:1, s. 29.

62 Ks. myös Nilén 1983, s. 150.

63 Otterspeer 2003, s. 147 ja Coing 1977, s. 59.

64 van den Bergh 2002, s. 72–73 ja 77.

ruotsalaisopiskelijoille sitä, mitä he opintomatkoiltaan hakivat. Sen suosio oli suuri etenkin vuosien 1620 ja 1660 välillä, ja kaikista ulkomaisista yliopistoista ruotsalaiset vierailivat siellä eniten. Niin Leidenin kuin muidenkin hollantilais-yliopistojen opetussuunnitelmaan kuului ensi sijassa roomalaista oikeutta, jonka tutkimus oli vahvasti humanismin värittämää. Esimerkiksi vuonna 1643 Leidennissa opiskelleen ruotsalaisnuorukaisen, Erik Oxenstiernan, on kerrottu käyneen päivittäisillä Corpus Iurisia käsitteillä luennoilla. Julkisoikeus tuli Leidenin opetussuunnitelmaan 1600-luvun puolivälissä.⁶⁵

Greifswaldin yliopiston oikeustieteen opetuksen merkittäviä piirteitä olivat valtio-oikeudellisen opetuksen alkaminen siellä jo varhain sekä toisaalta luonnonoikeuden vaikutukset tiedekunnassa.⁶⁶ Yksi Greifswaldin merkittävimmistä juristeista oli David Mevius, joka opetti yliopistossa vuosina 1635–1638. Meviuksen luennoissa keskityttiin lähes kokonaan ius communeen. Hän huomasi kuitenkin lyypekkiläisen kaupunkioikeuden ensisijaisen merkityksen Itämeren maissa ja käynnisti sittemmin Pohjois-Saksassa tieteellisen reaktion yhtenäisyyden liioiteltua reseptiota vastaan. Meviuksen lyypekkiläistä oikeutta koskennutta kommentaaria käytettiin myös Ruotsissa. Huomattavampaa oli kuitenkin toinen Meviuksen esille tuoma suunta – luonnonoikeus. Sodassa keisaria vastaan olleelle Ruotsille oli välttämätöntä torjua keisarin oikeuden pohjana ollut yhtenäisyysoikeus, ja luonnonoikeus oli sopiva lähtökohta tähän.⁶⁷ Siinä nimittäin korostettiin kansallista oikeutta ja painopiste siirtyi universaalisuudesta partikularismiin. Luonnonoikeus sai ensimmäiset oppituolinsa yliopistoihin 1600-luvun jälkipuolella ja nousi merkittävään asemaan valistusajalla. Rationaalinen luonnonoikeus korosti valtion roolia toimivan yhteiskuntajärjestyksen ylläpitäjänä. Ajatus sopi absolutistiseen maailmankuvaan, koska sillä voitiin oikeuttaa valtion vallankäyttö ihmisten oikeuksien turvaamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla.⁶⁸ Ruotsin hallinto olikin kiinnostunut Meviuksesta ja tarjosi tälle Wismarin tribunaalin varapresidentin paikan. Per Nilsén pitää mahdollisena ajatusta, että niin luonnonoikeuden kuin politiikankin opetus liittyi viranomaisten haluun saada opetuksesta ideologisesti sopiva virkamieskoulutuksen tarpeisiin.⁶⁹

Siten ulkomailla opiskeluun vaikuttivat selkeästi myös oikeustieteeseen liittyvät syyt. Leideniin lähteneistä opiskelijoista moni oli aatelistaustainen, ja humanis-

65 Coing 1977, s. 30–33 ja 58–59 ja de Vrieze 1975, s. 345 ja 348.

66 Nilsén 2001, s. 81–90.

67 Molitor 1956, s. 11–12 ja Jägerskiöld 1963, s. 99.

68 Coing 1977, s. 46–47 ja Pihlajamäki – Pylkkänen 1996, s. 35–36 ja 46–47.

69 Nilsén 2001, s. 83 ja 88.

min näkökohdat sopivat yhteen myös aateliskasvatukseen kuuluneen kattavan yleissivistyksen ajatuksen kanssa.⁷⁰ Greifswaldissa opetuksessa oli vahvat luonnonoikeudelliset painotukset. Yliopisto sijaitsi Itämeren rannalla ja oli pitkään Ruotsin vallan alaisena. Greifswaldin luonnonoikeudelliset ja valtio-oikeudelliset opetussuunnitelmat sopivat myös Ruotsin yksinvallan tarpeisiin.

Luonnollisesti matkusteluun ulkomailla vaikuttivat myös käytännön tekijät. Pohjois-Euroopan yliopistot olivat helpommin ja edullisemmin saavutettavissa kuin kauempana etelässä sijainneet opinahjut. Toisaalta esimerkiksi kolmikymmenvuotinen sota (1618–1648) vähensi opiskelijoiden määrää saksalaisyliopistoissa ja opiskelijoiden virta kääntyi kohti Hollantia, kunnes sen osuus puolestaan kääntyi 1660-luvulla laskuun. Niin kolmikymmenvuotinen sota kuin Suuri Pohjan sotakin (1700–1721) vähensivät ylipäätään opintomatkoja.⁷¹ Yliopistojen valikoitumista ei voida kuitenkaan selittää pelkästään tällaisilla käytännön syillä, minkä myös pieni vertailu teologian opiskelijoihin osoittaa. Teologian opiskelijat suuntasivat eri laajuudessa kuin oikeustieteen opiskelijat Leidenin ja Greifswaldin yliopistoihin, ja tunnustuksellisilla kysymyksillä oli selvästi vaikutuksensa tähän. Esimerkiksi Greifswaldin suuri suosio teologian opiskelijoiden keskuudessa liittyy Ruotsin kirkon haluun säilyttää se puhdasoppisena ja estää pietismin⁷² tunkeutuminen pohjoisemmaksi. Oli tärkeää, että opiskelijalla oli vakaa tuntemus puhdasoppisesta luterilaisuudesta, jotta he olisivat suojassa vierailta uskonnollisilta vaikutteilta. Niinpä myös opilliset kysymykset ovat selvästi vaikuttaneet yliopistojen valikoitumiseen.⁷³

Huomionarvoista on sekin, että opintomatkojen määrä väheni selvästi 1700-luvun kuluessa. Tämä on liitettävissä muun muassa kansallisen oikeuden merkityksen kasvuun. Ruotsissa reagoitiin 1680-luvulla vahvasti roomalaisen oikeuden omaksumista vastaan. Hovioikeuksille lähetetyissä kuninkaallisissa kirjeissä tuomioistuimia kehoitettiin välttämään vieraan lain soveltamista. Kuningaskunnalle oli tärkeää, että sen antamia lakeja noudatettiin sellaisenaan. Vuoden 1734 oikeudenkäymiskaassa kiellettiin nimenomaisesti vieraan oikeuden käyttö.⁷⁴

70 Niléhn liittää Leidenin suosion nimenomaan aatelisperegrinaatioihin. Ks. Niléhn 1983, s. 161.

71 Niléhn 1983, s. 159–161.

72 Pietismi oli 1600-luvun lopulla Saksassa syntynyt luterilaisen kirkon sisällä toiminut herätysliike, joka syntyi protestiliikkeenä luterilaista puhdasoppisuutta vastaan. Ks. pietismistä esim. Heininen – Heikkilä 2005, s. 124–129.

73 Vasara 2007, s. 53–55 ja Sarasti-Wilenius 1998, s. 16. Ks. opintojen uskonnollisesta kontrolista laajemmin Göransson 1951.

74 Jägerskiöld 1963, s. 101–105 ja 121.

Olenainen kysymys on myös se, missä määrin ulkomaan opinnoilla oli vaikutusta oikeudelliseen elämään Suomessa ja samalla opiskelijoiden urasijoittumiseen. Samalla se on pitkälti vielä tutkimatta jäänyt, monimutkainen kysymyskonaisuus, jota voidaan kosketella tässä vain lyhyesti. Aihetta voidaan lähestyä tarkastelemalla opiskelijoiden virkauria opiskelun jälkeen.

Suurin osa tarkastelluista opiskelijoista päätyi urallaan johonkin tuomioistuimen virkaan – usein nimenomaan hovioikeuteen, vaikka osalla näyttää olleen virka myös alioikeudessa. Usein työt veivät myös varsinaisen Ruotsin alueelle, esimerkiksi Svean hovioikeuteen. Hovioikeuksien osalta reseptio, oikeudellisten vaikutteiden omaksuminen, on tunnettua. Vaikeampi kysymys on sen sijaan paikallistason reseptio. On muistettava, että oikeudenkäyttö oli tuohon aikaan hyvin maallikkovaltaista.⁷⁵ Usealla tutkimuksessa tarkastelluista opiskelijoista oli kaksoisvirka: hovioikeuden viran lisäksi he toimivat kihlakunnantuomarina jossakin alioikeudessa. Tällaisissa tilanteissa oli kuitenkin tyyppillistä, että alioikeuden virkaa hoitivat lainlukijat, ja tuomarit itse toimivat pelkästään hovioikeudessa. Jossain määrin tästäkin oli kuitenkin poikkeuksia. Greifswaldin ylioppilaat tosin hoitivat Leidenissa opiskelleita kollegoitaan harvemmin kahta virkaa samanaikaisesti.⁷⁶

Eräät opiskelijoista näyttävät olleen virassa pelkästään alioikeudessa. Niinpä tiettyä vaikutusta myös paikallistasolla ei voida sulkea pois, vaikka mistään laajamittaisesta reseptiosta ei voi olla kyse. Vaikka eräät opiskelijat päätyivätkin yksittäisiin alioikeuksiin, on otettava huomioon tietty jatkuvuus ja sen puuttuminen paikallistasolla. Hovioikeuksiin tuli säännöllisesti ulkomailla koulutusta saaneita juristeja. Alioikeudet sen sijaan olivat huomattavasti maallikkovaltaisempia, ja ne koulutetut tuomarit, jotka olivat saaneet oppinsa ulkomailta, olivat lähinnä poikkeus sääntöön. Niinpä paikallistasolla ei voida puhua mistään jatkuvuudesta ulkomaisten vaikutteiden osalta, vaikka joku yksittäinen tuomari olisikin joskus ollut opiskellessaan ulkomailla. Hovioikeuksiin verrattuna voidaan nähdä tietyllä tavalla käänteinen tilanne. Ne Turun Akatemian opiskelijat, jotka eivät opiskelleet ulkomailla, jäivät paljon suuremmaksi osaksi Suomeen. Siten on todennäköistä, että ainakaan syrjäseuduille ei saatu kovin paljoa vaikutteita ulkomailta.⁷⁷

75 Ks. esim. Pihlajamäki 2007, s. 279.

76 Vasara 2007, s. 58–66.

77 Vasara 2007, s. 58–66.

4 Lopuksi

Ulkomaanopiskelussa tapahtui suuria muutoksia tultaessa 1600-luvulta 1800-luvulle. Matkustelu muutti selkeästi luonnettaan samalla, kun yhteiskunnan tarpeet muuttuivat. Kyse on suuresta kokonaisuudesta, johon liittyy ensinnäkin hallinnon ja oikeuslaitoksen uudistaminen ja sitä kautta koulutuksen tarpeen muuttuminen. Yhtä lailla tilanteeseen vaikuttivat muutokset aatelin asemassa, uuden virka-aatelin nousu vanhan aristokratian kustannuksella sekä kruunun ja aatelin väliset valtataistelut. Valtapoliittisten ja opillisten tekijöiden ohella vaikuttivat jonkin verran tietysti käytännöllisetkin seikat kuten matkakustannukset ja etäisyydet.

Kun verrataan suurempia kokonaisuuksia, voidaan suosittujen Leidenin ja Greifswaldin yliopistojen esimerkkien perusteella tehdä joitakin johtopäätöksiä tuona aikana vallinneista trendeistä. Leidenin yliopisto oli selvästi yksi aatelinuorukaisten monista opintokohteista. Greifswald sen sijaan houkutteli laajemmin muitakin kuin aatelisiä ja oli usein ainoa ulkomainen kohdeyliopisto siellä opiskelleille. Ernst Johan Creutzin ja Johan Henrik Hochschildin esimerkit valottavat näitä opintomatkoissa tapahtuneita muutoksia yksittäisten opiskelijoiden osalta hyvin.

Creutzilla opinnot liittyivät selkeästi aatellisuvun valtapyrkimyksiin. Vasta 14-vuotiaana nuorukaisena hänet lähetettiin jo ulkomaille opiskelemaan, ja kymmenen vuoden ajan hän hankki aatelasideaalin mallin mukaisesti laajaa oppia ulkomaisista yliopistoista. Jossain määrin opinnot koskivat myös oikeustiedettä, mutta ennen kaikkea kyse oli humanistisista opinnoista, joita aatelinuorukaisen katsottiin tarvitsevan. Sen lisäksi esimerkiksi valtio-opin tuntemus oli varmasti hyödyllistä tulevaa uraa silmällä pitäen. Hochschildin opinnot sen sijaan näytettyvät hyvin erilaisina. Porvarisperheen poika ei suinkaan kiertänyt Eurooppaa, vaan keskittyi opintoihin Greifswaldin yliopistossa, jossa opiskeli oikeustiedettä ja puolusti tutkielmaakin. Myös miesten urat poikkeavat toisistaan. Creutzin toiminta liittyi selkeästi kruunun ja aatelin välisiin valtataisteluihin ja nämä asetelmat vaikuttivat voimakkaasti niihin virkatehtäviin, joita Creutzille avautui. Hochschild sen sijaan suuntautui selkeämmin tuomioistuinuralle. Molemmat ovat hyviä esimerkkejä oman aikansa tyypillisestä ulkomaanopiskelijasta.

Esillä olleet Leidenin ja Greifswaldin yliopistot sopivat myös opetuksensa kanalta hyvin 1600- ja 1700-lukujen yhteiskunnallisiin ja poliittisiin tarpeisiin.

Leidenin tarjoama yleissivistävä humanistinen koulutus oli juuri sitä, mitä koulutusta tarvitsevat aatelisnuorukaiset hakivat. Toisaalta Greifswaldin yliopiston voidaan ainakin osin nähdä sopineen Ruotsin hallinnon tarpeisiin, sillä siellä opetettu valtio-oikeus ja luonnonoikeus korostivat kansallisen oikeuden merkitystä ja valtion roolia. Yleisemmin ulkomaan opinnot on kytkettävissä kasvavan valtion tarpeisiin. Oikeuslaitos ja hallintokoneisto tarvitsivat koulutettuja virkamiehiä. Samalla kun kansallinen oikeus tuli yhä tärkeämmäksi myös opintomatkojen määrä väheni 1700-luvun lopulla ja 1800-luvulle tultaessa. Myös Turun Akatemian opetuksen taso oli kohonnut siinä vaiheessa.

Liian suoria johtopäätöksiä ei kuitenkaan pidä tehdä pelkästään Leidenin ja Greifswaldin esimerkkien perusteella. Jatkotutkimuksessa on tarkasteltava opiskelijoita ja ennen kaikkea heidän opintojaan vielä lähemmin, jotta voidaan tehdä oikeita johtopäätöksiä opinnoista, niiden tavoitteista sekä merkityksestä niin yksittäiselle opiskelijalle kuin ruotsalaiselle yhteiskunnalle. Samoin kysymykseen mahdollisesta reseptiosta on perehdyttävä huolellisesti. On tutkittava tarkemmin opiskelijoiden toimintaa opintomatkojensa jälkeen, ja sitä millä tavoin ulkomaan opinnot ovat kenties vaikuttaneet heidän urasijoittautumiseensa ja missä määrin oikeudellista reseptiota on havaittavissa tätä kautta. Jatkotutkimuksen tehtäväksi jää myös selvittää, missä määrin ulkomaiset opinnot vaikuttivat opiskelijoiden uraan sekä laajemmin oikeudelliseen elämään Suomessa ja Ruotsissa.

Voidaan todeta, että opinnot ulkomailla olivat monimutkainen kokonaisuus, jotka liittyivät niin yksittäisten opiskelijoiden henkilökohtaisiin pyrkimyksiin kuin myös kasvavan valtion tarpeisiin. Ulkomailta haettu koulutus palveli kaikkia osapuolia.

Lähteet / Bibliography, Legislation and Other Sources

Alkuperäislähteet

Helvigius Joach. Andreas – Hochschild, Johan Henr.: De paganismo Triboniani. Greifswald 1728.

Per Brahes brevväxling rörande Åbo Akademi II. Brev till Per Brahe 1: 1639–1662. Utgivna av Carl Magnus Schybergson. Svenska Litteratursällskapet, Helsinki 1932.

Internet

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852 <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>

Haggrén, Georg: Bielke. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–, <http://www.kansallisbiografia.fi>.

Kirjallisuus

Almqvist, Jan Eric: Svensk juridisk litteraturhistoria. P. A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm 1946.

Behre, Göran – Larsson, Lars-Olof – Österberg, Eva: Sveriges historia 1521–1809. Stormaktsdröm och småstatsrealitet. Toinen painos. Liber, Stockholm 2001.

van den Bergh, Govaert C. J. J.: Die holländische elegante Schule. Ein Beitrag zur Geschichte von Humanismus und Rechtswissenschaft in den Niederlanden 1500–1800. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 2002.

Björne, Lars: Patrioter och institutionalister. Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del I. Tiden före år 1815. Institutet för rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin, Lund 1995.

Blomstedt, Yrjö: ”Kuninkaallisen majesteetin oikeus Suomessa”. Teoksessa Turun hovioikeus 1623–1973 (toim. Yrjö Blomstedt). WSOY, Helsinki 1973.

Brusiin, Otto: ”Rechtsvergleichung in Finnland im 17. Jahrhundert”. Teoksessa Ius Privatum Gentium. Festschrift für Max Rheinstein zum 70. Geburtstag am 5. Juli 1969 (toim. Ernst von Caemmerer, Soia Mentschikoff ja Konrad Zweigert). J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1969.

Coing, Helmut: ”Erster Abschnitt. Die juristische Fakultät und ihr Lehrprogramm”. Teoksessa Handbuch der Quellen und Literatur der neueren Europäischen Privatrechtsgeschichte, zweiter Band, neuere Zeit (1500–1800), erster Teilband, Wissenschaft (toim. Helmut Coing). C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1977.

Elgenstierna, Gustaf: Den introducerade svenska adelns ättartavlor, I–IX (1926). Näköispainos. P.

A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm 1998.

Englung, Peter: *Det hotade huset. Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden. Toinen painos.* Atlantis, Malmö 2002.

Frijhoff, Willem: ”Patterns”. Teoksessa *A History Of The University In Europe. Volume II. Universities In Early Modern Europe (1500–1800)* (toim. Hilde de Ridder-Symoens). Cambridge University Press, Cambridge 2003 (1. painos 1996).

Göransson, Sven: *De svenska studieresorna och den religiösa kontrollen från reformationstiden till frihetstiden.* Uppsala 1951.

Heininen, Simo – Heikkilä, Markku: *Suomen kirkkohistoria. Viides painos.* Edita, Helsinki 2005.

Inger, Göran: *Svensk rättshistoria. Kolmas painos. Liber Ekonomi, Malmö 1997.*

Jägerskiöld, Stig: *Studier rörande receptionen av främmande rätt i Sverige under den yngre landslagens tid.* Lund 1963.

Karonen, Petri: *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809. Kolmas uudistettu painos.* WSOY, Helsinki 2008.

Kekkonen, Jukka: ”Itä-Suomen hovioikeus 150-vuotta”. Teoksessa *Wiipurin Itä-Suomen hovioikeus 1839–1989* (toimituskunta Pauli Ikonen, Liisa Ollikainen, Mikael Krogerus ja Riitta-Liisa Hietala). *Itä-Suomen hovioikeus, Jyväskylä 1992.*

Lagerstam, Liisa: *A Noble Life. The Cultural Biography of Gabriel Kurck (1630–1712).* Turku, 2007.

Lappalainen, Mirkka: *Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa.* WSOY, Helsinki 2005.

Lehtinen, Erkki: *Hallituksen yhtenäistämisen politiikka Suomessa 1600-luvulla.* Helsinki 1961.

Letto-Vanamo, Pia: *Suomalaisen asianajalaitoksen synty ja varhaiskehitys. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1989.*

Meinander, Henrik: *Suomen historia – Linjat, rakenteet, käännekohtat.* WSOY, Helsinki 2006.

Molitor, Erich: ”Die Greifswalder Juristenfakultät”. Teoksessa *Festschrift zur 500-Jahrfeier der Universität Greifswald 17.10.1956. Band II* (toim. Wilhelm Braun et al.). Ernst Moritz Arndt-Universität Greifswald, Greifswald 1956.

Myhrberg, Pertti: *Rikos- ja prosessioikeuden kehitys Suomessa. Suomen Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1978.*

Niléhn, Lars: *Peregrinatio Academica. Det svenska samhället och de utrikes studieresorna under 1600-talet. Bibliotheca Historica Lundensis LIV. Liber, Lund 1983.*

Nilsén, Per: Att ”stoppa munnen till på bespottare”. Den akademiska undervisningen i svensk statsrätt under frihetstiden. Institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin, Lund 2001.

Nuorteva, Jussi: Suomalaisten ulkomainen opinkäynti ennen Turun akatemian perustamista 1640. *Bibliotheca Historica* 27. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997.

Otterspeer, Willem: ”The Mediating Role of the University: Leiden University, Its Structure and Function during the First Two Centuries of its Existence”, s. 147–196, *History of Universities Volume XVIII/2* 2003.

Pihlajamäki, Heikki: ”Finnische Studenten in Greifswald mit besonderer Berücksichtigung der Juristenausbildung”. Teoksessa *Die Universität Greifswald in der Bildungslandschaft des Ostseeraums* (toim. Dirk Alvermann, Nils Jörn ja Jens E. Olesen). Lit Verlag, Berlin 2007.

Pihlajamäki, Heikki – Pykkänen, Anu: Suomalainen oikeustiede eurooppalaisessa traditiossa. Luentoja oikeustieteen historiasta. Helsingin yliopisto, Helsinki 1996.

de Ridder-Symoens, Hilde: ”Mobility”. Teoksessa *A History Of The University In Europe, Volume 1, Universities In The Middle Ages* (toim. Hilde de Ridder-Symoens). Cambridge University Press, Cambridge 2003 (1. painos 1992). (de Ridder-Symoens 2003a)

de Ridder-Symoens, Hilde: ”Mobility”. Teoksessa *A History Of The University In Europe. Volume II. Universities In Early Modern Europe (1500–1800)* (toim. Hilde de Ridder-Symoens). Cambridge University Press, Cambridge 2003 (1. painos 1996). (de Ridder-Symoens 2003b)

de Ridder-Symoens, Hilde: ”Bildungslandschaften des Mittelalters und der Frühen Neuzeit im Deutschen Reich und in Europa”. Teoksessa *Die Universität Greifswald in der Bildungslandschaft des Ostseeraums* (toim. Dirk Alvermann, Nils Jörn ja Jens E. Olesen). Lit Verlag, Berlin 2007.

Samuelson, Jan: Aristokrat eller förädlad bonde? Det svenska frälsets ekonomi, politik och sociala förbindelser under tiden 1523–1611. *Bibliotheca Historica Lundensis* 77. Lund University Press, Lund 1993.

Sarasti-Wilenius, Raija: ”De peregrinatione – Näkökulmia ulkomaan matkailuun Suomen latinankielisissä lähteissä 1600-luvulla.” *Tieteessä tapahtuu* 1/1998, s. 16–22.

Stagl, Justin: ”Die Apodemik oder ’Reisekunst’ als Methodik der Sozialforschung vom Humanismus bis zur Aufklärung”. Teoksessa *Statistik und Staatsbeschreibung in der Neuzeit vornehmlich im 16.–18. Jahrhundert* (toim. Mohammed Rassem and Justin Stagl). Ferdinand Schöningh, Paderborn 1980.

Strömberg, John: ”Ylioppilaat”. Teoksessa *Helsingin yliopisto 1640–1990. Ensimmäinen osa. Kuninkaallinen Turun Akademia 1640–1808* (toim. Matti Klinge et al.). Otava, Helsinki 1987.

Vasara, Marianne: Turusta Eurooppaan ja takaisin. Suomalaisten oikeustieteen opiskelu ulkomailla 1600- ja 1700-luvuilla sekä sen merkitys suomalaiselle oikeuselämälle. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsinki 2007.

de Vrieze, F. S.: ”Academic Relations between Sweden and Holland”. Teoksessa *Leiden University in the Seventeenth Century. An Exchange of Learning* (toim. Th. H. Lunsingh Scheurleer ja G. H.

M. Posthumus Meyjes). E. J. Brill, Leiden 1975.

Walta, Matti: Virkamiehiä. Lääninhallinnon virkamiehet 1721–1808. Suomen Sukututkimusseura, Helsinki 2005.

Ylikangas, Heikki: ”Mikä mies on lakimies?” Teoksessa *Studia Juridica* 1984–85. Laki vallankäytön välineenä (toim. Jukka Kekkonen). Oikeuden yleistieteiden laitos, Helsingin yliopisto, Helsinki 1985.

Ylikangas, Heikki: Wallesmanni. Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä. Suomen Nimismiesyhdistys ry., Jyväskylä 1996.